

lib. *De Divinis Nom.*, cap. II, in fine prima partis hanc scribit: « Quod primordialis et fontana sit deitas Pater, Filius vero et Spiritus Sanctus fundamenta deitatis (si fas est dicere) gemina plantata divinitatis et veluti flores, ac supersubstantialia lumina, a Scripturis sanctis acceptimus. Quoniam vero modo ista sint, neque eloqui, neque intelligere possumus. » Hinc et S. Augustinus, lib. VI *De Trin.*, cap. X: « Quidam (is est S. Hilarius, lib. *De Synodis*, non longe a principio), ait, cum vellet clarissime singularium in Trinitate personarum insinuare propria: *Aeternitas* est, inquit, in Patre, species in imagine (in Filio), usus in munere, » puta in Spiritu Sancto, qui est donum et munus Patris et Filii. Idem S. Augustinus, serm. 38 *De Verbis Evangelii secundum Joannem*: « Non enim verbum, inquit, proficit, aut crescit accedente cognitore, sed integrum manet, si permaneris; integrum, si recesseris; integrum, cum redieris, manens in se et innovans omnia: ergo est forma omnium rerum, forma infabricata, sine tempore et sine spatii locorum. »

Quinto, λέγει: verti potest *definitio*, quia quasi rerum omnium definitio Patris naturam omnesque res definit et plene exprimit. Unde S. Gregorius Nazianzenus, orat. 4 *De Theolog.*: « Eodem modo, ait, Filius se habet ad Patrem, quo definitio eum definitio: nam hoc quoque λέγει dicitur. Qui enim Filium videt, videt et Patrem, » *Joann.* cap. XIV: ac brevis facilisque paternae naturae declaratio est Filius; » sic et Euthymius in cap. I *Evangelii S. Joann.* Rursus λέγει: verti potest *computus*, *calculus*, *supputatio*. Verbum enim est calculus et computus omnium angelorum, Sanctorum, imo creaturarum totius universi.

Sexto, λέγει: verti potest *causa*, quia Verbum est causa per quam singula facta sunt et subsistunt. Ita S. Hieronymus, epist. ad Paulinum, Philostratus in *Heroclis*: « Trojanis, inquit, Hector manus, Aeneas mens fuit; » al Verbum creaturis tam manus, quam mens fuit; tam causa efficiens, quam idea concipiens.

Septimo, aliqui λέγει vertunt *sermo promissus*, sive quem vocatur et sermones Prophetarum promiserunt venturum orbis Salvatorem: ita Beza, quem recte refutat noster Salmeron, tom. II, tract. 4. Nam ante Prophetas eorumque oracula, ab aeterno Verbum erat Verbum, eratque apud Deum, ut ait S. Joannes. Reipsa ergo Beza negat λέγει, aequae ac Alogiani, teste Epiphano, *haeresi 51*, et Centuriatores Magdeburgenses, *centur.* 4, lib. I, cap. IV, qui negant λέγει dici respectu Patris, quasi ab eo genitus sit per cognitionem. Hi ergo sunt hostes Verbi et Filii Dei, ideoque semiathet.

Octavo et optime, λέγει: cum Nostro et Patribus pene omnibus, veritas, *verbum*, utique non oris et vocis, sed cordis et mentis. Sicut enim nos dum cogitamus vel intelligimus quippiam, formamus nobis conceptum rei cogitate vel intellecte, qui

dicitur verbum mentis: ita Pater aeternus intelligendo et comprehendendo suam essentiam, et omnia quae in ea sunt, formavit et produxit hoc Verbum aeternum sibi adequatum et simillimum, quo fit ut Verbum hoc sit Deus, Deique Filius a Patre genitus. Dixi, « omnia quae in ea sunt, » quia in essentia Patris est virtus spirandi Spiritum Sanctum, et omnipotentia produciendi omnes creaturas possibles; quare ex cognitione Spiritus Sancti et creaturarum possibilium pariter ac essentiae divinae produciuntur et procedunt Verbum, uti docet Franciscus Suarez, lib. IX *De Deo trino et uno*, cap. IV, v et VI, et alii.

Ubi nota: Verbum Dei est duplex: unum essentiale, quod est ipsa intellectio Patris, quam cum essentia, intellectu et voluntate communicat Filio et Spiritui Sancto. Et hoc videtur intellexisse Trismegistus, Plato et Philosophi (de quibus mox). Similiter Ariani Verbum internum essentiale, id est intellectionem Patris et Filii et Spiritus Sancti ponebant in uno Deo ipsi coeternam; sed addebant Deum coepisse esse Patrem in tempore, cum Verbum notionale a se distinctum produxit, quasi primam creaturam, et per eam ceteras. Alterum Verbum est notionale, sive personale, quod est Verbum a Patre productum et genitum, ideoque ipsum est persona subsistens, puta Filius Dei Patris. De notionali agit S. Joannes tam hic, quam in Evangelio. Vero S. Cyrillus, lib. VII *Thesauri*, cap. I: « Nomen Verbi, inquit, elegit (S. Joannes), quia est maxime proprium et significativum divinitatis, et processionis propriae secundae personae. » Unde, *Apoc.* XIX, dicitur: « Et nomen ejus erat Verbum Dei. » S. Augustinus vero, lib. XV *De Trin.*, cap. XIV, Verbum essentiale a notionali distinguens, sic ait: « Novit omnia Pater in seipso, novit in Filio, sed in seipso tanquam seipsum, » puta essentialiter; « in Filio tanquam Verbum suum, » puta notionaliter.

Adverte, λέγει: idem est quod *verbum*, *sermo*, *oratio*. Unde Tertullianus, S. Cyprianus, S. Ambrosius, Hieronymus et alii veteres saepe Filium vocant sermonem. Renovavit idipsum hoc sermo Erasmus; unde pro, *In principio erat Verbum*, vertit, *In principio erat Sermo*, ob quam novationem a Theologis vulpavit. Erasmus secutus est et defendit Calvinus in cap. I *Evangelii S. Joannis*. « Miror, ait, quid Latinos moverit ut τὸ λέγει transferent Verbum. Sic enim vertendum potius fuisset et ῥήμα. Verum ut demum aliquod probabile secutus esse, negari tamen non potest, quin Sermo melius conveniat; unde apparet quam barbaram tyrannidem exercuerint Theologastri, qui Erasmus turbulente adeo vexarunt, ob mutationem in melius unam voeem. » Erras, Novator, cum errantem et novantem sequeris.

Quod enim hoc loco melius conveniat verbum quam sermo, liquet primo, ex eo, quod Verbum simplicius sit sermone; sermo enim est compo-

zition quid ex verbis: simplicissimum autem est Dei Filius. Secundo, quia verbum generalius est sermone; omnis enim sermo est verbum, at non omne verbum est sermo. Tertio, quia conceptus mentis semper verbum mentis, nunquam sermo dicitur. Filius autem est conceptus mentis divinae paternae. Quarto, sicut mens gignit verbum entis, hocque fit vocat dum in os et linguam carnem deducitur, et quasi ex ore nascitur: ita Pater genuit Verbum mentale, quod factum est vocale per incarnationem, dum induens carnem, os et vocem hominis, per eam locutum annuntiavit nobis voluntatem Patris. Et huc subinde alludit Scriptura dum Christum, qui homo est, vocat Verbum, eo quod qui homo fuerit legatus, nuntius et interpres voluntatis Dei apud homines, ut patet I *Joannis* v, 7; *Apoc.* XIX, 13. Ita S. Chrysostomus et Theophilactus in capite *Evangelii S. Joann.*, et S. Epiphanius, *haeres.* 71: « Filius, ait, Verbum nominatur, quia interpres est voluntatum Dei; » et S. Augustinus, lib. *De Fide et Symbol.*, cap. III: « Verbum, ait, Patris dictum est, quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus, ut noster animus innotescat audienti, sic illa Sapientia quam genuit Pater, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus Patris, Verbum ejus convenientissime nuncupatur. » Verum S. Joannes tam hic, quam in Evangelio, Christum vocat Verbum ratione divinitatis, non humanitatis. Quinto, licet aliqui apud S. Augustinum, lib. *De Princip. Dialect.*, cap. VI, verbum derivent a verberando, quod verberato lingua intra palatum aere, omnia verbum profertur, melius tamen ipse S. Augustinus, lib. XV *De Trin.*, cap. XI, ex Varrone, Servio et aliis, verbum deducit a vero et veritate, quod verum verbo concipiamus et loquamur. Verbum ergo, uti et verum menti est intimum; sermo vero innit potius aliquid foras jactatum, diciturque a sero: scribit enim sermo inter plures et saepe falsus. Nam, ut ait Servius: « Sermo est conserto orationis, et confabulatio duorum vel plurium. » Melius ergo Filius Dei vocatur Verbum quam sermo.

Denique Verbi hujus dignitatem et attributa describens S. Basilus, lib. II *Contra Eunomium*, processionis hujus admirandae alia similia his verbis proponit: « Operet (inquit) dignam de Deo generationem intelligere impassibilem, impertibilem, indivisibilem, sine tempore, instar resplendentis a luce radii; intelligere autem imaginem invisibilis Dei, nec secundum artificiosas has imagines ad exemplar postea elaboratam; sed existentem et consubstantem cum prototypo, qui ipsi substantiam dedit, itemque cum archetypo existentem; nec imitatione figuratam, sed tanquam sigillo aliquo tota Patris natura Filio impressa. Aut si vis, qualis artium sit constitutio tota ex docentibus in discipulos immassa; cum nihil desit docentibus, et perfectio adsit iis qui

didicerunt, vel id quidem non ita congruum ad similitudinem, propter tempus spatium; illud commodius, qualis est intellectiois natura, motibus mentis sine tempore constituta. » Haec Basilus.

Tertullianus his etiam utitur collationibus in libro *adversus Praxeam*, cap. VIII: « Profuit Deus sermonem, id est, verbum, sicut radix fructum, et fons fluvium, et sol radium; nec frutex a radice, nec fluvius a fonte, nec radius a sole discernitur, sicut nec a Deo sermo, » etc.

Divinitus S. Gregorius Thaumaturgus, Verbum hoc aequae ac Patrem et Spiritum Sanctum depingit in Symbolo, quod ei caelitus traditum est nostro S. Joanne, jussu B. Virginis, uti scribit Gregorius Nyssenus in Vita Thaumaturgi. Symbolum hoc toto Oriente celeberrimum ita se habet: « Unus est Deus, Pater Verbi viventis, sapientiae subsistentis, et potentiae et figurae aeternae, perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo, figura et imago deitatis, verbum effluax, sapientia constitutionis rerum universarum comprehensiva, et potentia totius creaturae effectrix. Filius verus veri Patris, visum effluens visum effluens, et corruptioni non obnoxius morti non obnoxius, et aeternus aeterni. Unus Spiritus Sanctus ex Deo ortus et existens habens, qui per Filium apparuit, videlicet hominibus, imago Filii perfecti, perfecta vita viventium, causa, fons, sanctus, sanctificatio sanctificationis suppediatrix, per quem manifestatur Deus Pater, qui est super omnia et in omnibus; et Deus Filius, qui per omnia permanat; Trinitas perfecta, quae gloria atque aeternitate et regno non dividitur, neque abalienatur. »

Porro idem per umbram viderunt Gentiles, ideoque didicerunt vel ex libris Moysi et Hebraeorum. Unde Plato vocatur Moses Aethiis ab Eusebio, lib. XIII *De Prepar.*, cap. VII; et a Theodoro, lib. II *De Cur. Graec. affect.*: « Oceanus Theologiae, a quo fluvii omnes et maria derivantur; illine enim Anaxagoras, Pythagoras et Plato parva quaedam veritatis lumina desumpserunt. » Vel ex Sibyllis, vel lumine naturae, vel instinctu divino. Audi Lac-tantium, lib. IV *De Sapientia*, cap. IX: « Hunc, ait, Sermonem, » id est Verbum divinum, « no Philosophi quidem ignoraverunt. Stupidum Zenon naturae dispositorem atque opificem universalitatis λέγει praedicat, » quem et fatum, et necessitatem rerum, et Deum, et animum Jovis nuncupat. Nam Trismegistus, qui veritatem pene unquam, nescio quomodo investigavit, virtutem maiestatemque Verbi saepe descripsit. Id enim de Mercurio Trismegisto testatur S. Augustinus, lib. *De Quinque haeresib.*, cap. III. Idem Mercurius in *Pimandro*: « Mens (inquit) Deus, utriusque sexus fecunditate plenissima, vita et lux, cum verbo suo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus, ignis atque spiritus nomen. » Acce-

dit his vulgata illa ejusdem sententia: « Monas genuit monadem, et in se suum reflexit ardorem; » hoc est, unus Deus genuit unicum Filium, et in se amorem relictos, produxit Spiritum Sanctum, illud quoque in *Pimandro*: « Mens Deus tuus, mentis vero germen lucens Dei Filius. » Similiter Theodoretus, lib. II *De Principiis*: « Plotinus (inquit) ac Numenius explicantes Platonis mentem, tria aiunt posita esse a Platone æterna, ipsius videlicet bonum, mentemque et hujus universi animam; vocat enim bonum, quem nos Patrem dicimus; mentem vero seu intellectum, quem nos Filium Verbumque appellamus; potentiam vero que animet omnia et vivificet. Animam vocat eam quam sacre Littere Spiritum Sanctum appellant. Atque hæc ipsa, ut sæpe jam dixi, ex Hebræorum sapientia et Theologia subducta sunt. » Verum recte notat Cardinalis Bessarion, lib. II *Apolog. Platonis*, cap. IV, Platonem non christiane, sed ariane de Filio et S. Trinitate esse locutum; nam statuit gradus in divinitate. Primum enim entium statuit primum Deum, post hunc quasi inferiori gradu ponit mentem ab eo productam; ac denique tertio loco et gradu ponit mundi animam, quæ universum hoc quasi animal animet et vegetet. Docuit ergo Plato, Deum ingenitum primo genuisse mentem; secundo, animam mundi. Quare arianizat; ponit enim mentem et animam mundi, quasi res distinctas a Deo ingenito, eoque minores. Huc facit illud Serapidis oraculum datum cuidam regi *Egypti*:

Principio Deus est, tum sermo, et spiritus istis
Additur: æquæva hæc sunt, et tendentia in unum.

Sic et Orpheus alique Græci, Chaldei et Ægyptii Deum Patrem vocarunt *πῶν*, id est *mentem*, Filium vero *λόγος*, quasi mentis prolem, ait Theodoretus, lib. II *De Curand. Græc. affect.*, et S. Augustinus, lib. VII *Confess.*, cap. IX. Alii Patrem vocarunt animam, vel spiritum; Filium vero *πῶν*, id est *mentem* et notitiam Patris. Quanquam multi valde probabiliter censent Orpheum, Trismegistum, Platonem et Platonicos per *πῶν* et *λόγος* non Verbum notionale, hoc est Filium, sed essentiale, hoc est, ideam mentis divine, per quam omnia produxit, intellexisse. Hinc et illud Trismegisti: « Monas genuit monadem, in se suum reflexit ardorem, » quod multi sic explicant, *g. d.* Pater genuit Filium, ipsumque reflexo amore amans spiravit Spiritum Sanctum. S. Thomas, in cap. I *Evang. S. Joan.*, sic explicat, *g. d.* Unus Deus unum creavit mundum, propter sui ipsius amorem. Plura vide apud Theodoretum, Eusebium, Augustinum, locis citatis, et Augustinum Steuchum, *De Perenni Philosoph.*, ac nostrum Barredium, tom. I, lib. IV, cap. III.

Quæres tertio an Verbum hoc divinum simile sit nostro verbo mentis, an vero dissimile? Respondeo, partim esse simile, partim dissimile. Si-

mile est primo, quia sicut nostrum est immateriale et spirituale, ita et divinum. Secundo, sicut homo mente parit conceptum sive verbum mentis, ita Pater intellectu et intellectione sua comprehendens suam essentiam omniaque ejus attributa, gignit Verbum. Verbum ergo est notitia et notio Patris. Unde S. Augustinus, serm. 38 *De Verbis Evang. secundum Joannem*: « Verbum Dei, ait, incorporealiter, inviolabiliter, incommutabiliter, sin temporaliter natalitate, natum tamen intelligamur a Deo. » Tertio sicut per nostrum verbum concipimus res omnes, ita et Deus per suum. Quarto, sicut nostrum est menti internum, ita et Dei: est enim apud Patrem et in sinu Patris, *Joan. I, 18*, sicut nostrum menti inheret, illique est intimum. Quinto, sicut nostrum est idea, juxta quam omnia fabricamus et facimus, ita et Dei, juxta illud: « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, » *Joan. I*. Hinc Timæus Platonius Deum Deique Verbum vocat *κίνητος ἰδωτός, ναιδὴν ἐξemplαρεα*; quia Verbum est mundus increatus et immensus, qui est idea et exemplar mundi creati. Est ergo Verbum maximus mundus sapientie, sanctitatis, intelligentie, vite, rationum, formarum; nam, ut ait Plato: « Omnia quotquot sunt animalia intelligibilia, ille in se complexus servat et continet; non secus ac mundus nos et omnia creata, quæcumque cernuntur, suo ambitu cingit. » Sexto, sicut nostrum verbum mentale fit vocale, dum loquimur: ita Verbum divinum factum est vocale, dum in carne assumpta locutum est. Septimo, sicut verbum nostrum est imago rei que intelligitur, ita Verbum divinum est imago Dei Patris. Octavo, sicut verbum, puta conceptus noster, tamdiu durat, quamdiu durat intellectio, sic et divinum Verbum. In æternum autem permanet Patris intellectio: quare in æternum quoque gignitur, manetque ejus Verbum, quod per illam producit; quia enim intellectio Patris semper est in actu, hinc et Verbi generatio semper est in actu. Quapropter vera est hæc propositio: Verbum semper gignitur, et semper est genitum; quia in divinis idem est fieri et factum esse. Hoc est quod ait Michæas, cap. V, vers. 2: « Egressus, » Hebr. *egressiones*, « ejus ab initio a diebus æternitatis. » Unde Patres concilii Ephesini: « Coexistere, inquit, semper, et coæternum esse Patri Filium splendor tibi denuntiat, impassibilitatem nativitatis illius ostendat Verbum, consubstantialitatem nomen Filii pandat. » Et S. Basiliius, homil. I in *Joannem*: « Cur Verbum? ut ostendat quod ex mente processit. Cur Verbum? quia citra passionem natus est. Cur Verbum? quia imago est genitoris, totum in se ipso genitorem ostendens. Non, sicut conceptus mentis præcedit opus, ita et Verbum præcedit opus Dei. Nam, ut ait S. Augustinus, *XV De Trin.*, xi: « Hominis opera nulla sunt, que non prius dicantur in corda. » Unde scriptum est: Initium omnis operis verbum. » Nec ita multo post: « Est (inquit) et hæc in ista similitudine

verbi nostri similitudo Verbi Dei, quia potest esse verbum nostrum quod non sequatur opus; opus autem esse non potest nisi præcedat verbum: sic et Verbum Dei potuit esse nulla existente creatura; creatura vero nulla esse potest nisi per ipsum per quod facta sunt omnia. »

Dissimile est primo, quia verbum nostrum, æque ac angelorum, est accidens, puta actus vitalis, menti quasi subjecto inhærens: Verbum Dei vero est substantia et persona subsistens. Ita S. Athanasius, serm. 1 *Contra Arian.*, et S. Chrysostomus, homil. 4 in *Joan.*: « Hoc Verbum divinum, ait, substantia quedam est in persona, ex ipso Patre sine passione proveniens. » Hinc sequitur aliud discrimen, scilicet quod verbum creatum est forma creata constituens in actu secundo intelligentem, a quo producit. Per verbum enim quod concipit et producit, actu intelligit. Verbum vero divinum non est forma Patris intelligentis a quo producit, quia est res per se subsistens, que nequit esse forma rei alterius distinctæ. Ita Suarez, lib. IX *De Deo trino*, cap. II.

Secundo, verbum nostrum est temporale ac mente posterius: Verbum Dei est æternum Deoque coævum. Rursum verbum nostrum producitur ex indigentia intelligentis, quia sine eo nequit rem actu percipere et intelligere; et Verbum Dei non ex indigentia aut potentialitate, sed ex infinita perfectione et fecunditate intellectus paterni producit, ideoque supponit illum non solum constitutum in actu primo, sed etiam in actu secundo intelligendi.

Tertio, verbum nostrum est imperfectum et mutabile, ideoque varium et multiplex: Verbum Dei est perfectum, ideoque constans, immutabile, unum et simplex, « cum in uno sint omnia, » ait S. Augustinus in *Psal. XLIV*, et S. Athanasius, serm. 3 *Contra Arian.*

Quarto, verbum nostrum est a mente distinctum et *ἐξωθεν*, id est *alterius nature*: Verbum Dei est *ἐξωθεν* et consubstantiale Dei Patris. Ita S. Anselmus in *Monol.*, cap. XXVIII.

Quinto, verbum nostrum est in nostra hypostasi: Verbum Dei est hypostasis et persona distincta a Patre, per quam Pater dixit et fecit omnia.

Sexto, verbum nostrum non est filius noster: Verbum Dei est Filius Dei. Rursum Pater producit Verbum, ipsissimam suam intellectionem communicat Verbo, quod non facit mens nostra verbi suo, imo potius vice versa ipsa per verbum constituitur in actu secundo intelligendi. Ita Suarez loco citato. Hinc Filius vocatur Sapientia genita. Unde S. Augustinus, *Quest. XXII* inter LXXXIII, dicit Patrem esse sapientem sapientia genita, hoc sensu quod eam generet. Verum hanc phrasim retractans, lib. I *Retract.*, cap. XXVI, lib. VI *De Trin.*, I: « Ergo Pater, inquit, ipsa sapientia est, qua sapiens est. Filius vero dicitur sapientia Patris et virtus Patris, non quia Pater per sum sit sapiens, vel potens, sed quia Filius sa-

pientia et virtus est de Patre sapientia et virtute. Ex his ergo patet quod Pater non est sapiens sapientia genita, sed seipso sapientia ingenita. »

Septimo, verbum nostrum est impotens et inefficax: Verbum Dei est efficax et omnipotens; dixit enim, et protinus facta sunt omnia, *Gen. I*.

Octavo, verbum nostrum tam oris quam mentis, mox ut effertur et nascitur, dilabitur et diffuit: Verbum Dei est æternum, quia æterna est intellectio, puta dictio et generatio Patris. « Cesat, ait S. Hilarius, lib. II *De Trinitate*, sonus vocis et cogitationis eloquium: Verbum hoc res est, non sonus; natura, non sermo; æus, non inanitas est. » Plura de Verbo vide apud D. Thomam et Suarez loco citato.

Itaque licet aliquo modo ascendamus ex verbo mentis nostrum ad Verbum Dei, tamen hic ascensus per lumen nature tantum fit ad Verbum essentiale. Per hoc enim Deus omnia concipit, intelligit et producit; sed quod intellectio Dei sit dictio, id est productio, que dixerit, produxerit et genererit Verbum notionale quasi Filium, hoc incomprehensibile est, et non nisi per revelationem Dei sola fide cognoscitur et creditur: superat enim omnem intellectum angelicum et humanum, quod in S. Trinitate « in personis proprietas, et in essentia unitas, et in majestate adoretur æqualitas, » ut canit Ecclesia in festo S. Trinitatis. Ipsa ergo casto mutoque potius admiranda et adoranda est silentio, quam curiosis et exili scrutanda et declaranda ingenio, ut cum Seraphinis stupentibus stupentes ei acclamemus: « Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth; plena est omnis terra gloria ejus, » *Isai. VI*. « Hoc (Dei Verbum) doctus Plato nescivit, hoc Demosthenes eloquens ignoravit. Perdam, inquit, sapientiam sapientium, et prudentiam prudentum reprobo, » ait S. Hieronymus *ad Paulinum*. « Eructavit cor meum verbum bonum; dico ego opera mea regi, » ait *Psaltes Psal. XLIV, 1*. « Vides hoc Verbum Filium Dei esse, quem non aliunde quam de paterno pectore, et ut ita dicam, de utero cordis Dei, credimus exstulisse, » ait Nazianzenus *De Fide*, juxta illud: « Ex utero ante luciferum genui te, » *Psal. CIX*; ubi S. Hieronymus: « De utero generavi, inquit, id est, de sua natura, de suis visceribus, de sua substantia: ex utero, id est, de medullis divinitatis suæ, totum quicquid Patris est in divinitate, dedit Filio. »

Topologie: quomodo Verbum loquatur cordi hominum explicant S. Augustinus *XI Confess.*, IX, et S. Bernardus, serm. 43 in *Cant.*: « Pulchritudo, inquit, illius dilectio ejus, et ideo major, quia preveniens. Medullis proinde cordis et intimarum vocibus affectionum, tanto amplius atque ardentius clamavit sibi diligendum, quanto id prius sensu diligens quam dilectum. Itaque locutio verbi, infusio doni, responsio anime, cum gratiarum actione admiratio. Et ideo plus diligit, quod sentit se in diligendo victam; et ideo plus

miratur, quod præventam agnoscat. » Et S. Ambrosius, III *De Virgini*: « Vulnerat, ait, Dei Verbum, sed non ulcerat. Est vulnus boni amoris, sunt vulnera charitatis. Ideoque dixit (sponsa *Cant. II*), Vulnerate charitatis ego sum. Que perfecta est, vulnerate charitatis est. Bona sunt igitur Verbi vulnera, bona sunt amantis vulnera. »

VERBO VITÆ. — « Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso, » *Joan. v. 26*: hinc Patri attribuitur esse, Verbo vivere, Spiritui Sancto diligere.

Nota: Triplex est vita: divina, angelica; humana. Divina est perfectissima, immensa, æterna, increata, origo et fons vitæ angelicæ et humanæ. Angelica est creata, sed spiritalis. Humana partim est spiritalis, partim corporea. Estque duplex, naturalis et supernaturalis. Naturalis rursus est triplex: vegetativa, sensitiva et rationalis. Supernaturalis est duplex: inchoata per gratiam, quæ homo justus per fidem; spem et charitatem servit Deo, vivitque vitam supernaturalem in Deum supernaturaliter credendo, sperando, eumque super omnia amando; altera vita supernaturalis est consummata per gloriam, quæ Beati Deo fruuntur, deliciantur et beatantur in æternum. Porro divina vita est duplex: formalis et causalis. Formalis est quæ Deus in se ipso vivit vitam divinam, increatam, summæ immortalæ, sanctam, jubilantem, perfectam, beatam et æternam. Causalis est duplex: naturalis et supernaturalis. Naturalis quæ causat vitam naturalem omnium plantarum, animalium, hominum et Angelorum; supernaturalis, quæ causat vitam supernaturalem, tum gratiæ, tum gloriæ, tum hominum quam Angelorum. Vile S. Dionysium, lib. VI *De Divinis Nominibus*, ubi docet Deum esse originalem vitam, primo, vitæ angelicæ; secundo, humanæ; tertio, animalium; quarto, plantarum; quinto, iustorum; sexto, Beatorum. Dicitur ergo Verbum vitæ, id est, vitale et vivificum, quia habet in se vitam, imo ipsum in se est vita divina, tum formalis, tum causalis jam dicta. Alludit, imo citat Joannes illud sui Evangelii cap. I, vers. 4: « In ipso vita erat, » quod interpretes tripliciter de triplici vita exponunt. Primo, de vita formalis, q. d. Ipsa Verbi substantia est vita, ipsum Verbum est vita subsistens, ait Oecumenius. Ipsum Verbum per essentiam et essentialiter est vita: ipsa enim ejus essentia est vivere et vita: in Deo enim et Verbo omnia sunt de essentia Dei et Verbi; nullum enim ibi est accidens. Unde Deus et Verbum per essentiam est sapientia, vita, bonitas, potentia, virtus, etc.; licet enim hæc in nobis sint accidentia, in Deo tamen sunt essentialia, adeoque realiter idem sunt cum essentia Dei. Ita S. Dionysius loco citato, et S. Thomas, I *part. Quest. XXVIII*: Alludit ad illud *Psal. xxxv*: « Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbitur lumen, » hoc est, ait Theodoretus: « Apud te est Verbum æternum, fons vitæ, et in lumine

Spiritus Sancti lumen Unigeniti tui cernemus. »

Secundo, accipi potest de vita non casuali, sed naturali, q. d. In Verbo est vita, hoc est in Verbo quasi in idea vivunt sempiternæ rerum omnium rationes, ut ait S. Augustinus. Verbum enim est omnium creaturarum idea: ista autem est ipsa essentia et vita Dei. Ita S. Augustinus, tract. I in *Joan.*: « Sapientia Dei (inquit), secundum artem continet omnia: terram vides, poslum, solem, lunam; sunt ista in arte: sed *l*-vis corpora sunt, in arte vita sunt. » Alio *ver. loco*: « Propterea (ait Joannes) quod factum est, in ipso vita erat; omnia que facta sunt et vitam non habent, in ipso Verbo Dei vita sunt, in seipsis vita non sunt. » Quod ipsum sensisse videtur auctor homiliarum ex diversis, quæ tribuuntur Origeni. « Cœlum, ait, et terra, abyssus et quecumque in eis in Verbo vivunt, et vita sunt, et æternaliter subsistunt, et quæ nobis omni motu vitali carere videntur, in Verbo vivunt. » Rursus: « Omnia que per Verbum facta sunt, in ipso vitaliter et uniformiter et causaliter subsistunt. » Denique: « In ipso vivimus, movemur et sumus, » *Actor. cap. xvii, vers. 28*.

Præclare Philo, lib. *De Mundi opificio*: « Ubi decrevit, inquit, ingentem hanc urbem condere, prius formas ejus concepit, ex quibus postquam intelligibile mundum constituit, ad illius exemplar sensibilem hunc mundum condidit. » Et post multa: « Si cui (inquit) libeat aperiri oculos ut vocabulis, nihil aliud dixerit esse mundum intelligibilem, quam Verbum Dei jam mundum condentis. » Rursus aliquanto post: « Liquet autem quod archetypum sigillum, quem dicimus esse mundum intelligibilem, ipse sit archetypum illud exemplar, idea idearum, Verbum Dei. »

Rursus in Verbo quasi in causa efficiente est vita, id est omnium rerum duratio et conservatio, quia hæc per Verbum fiunt: Verbum enim omnibus rebus dat vigere, vivere, durare et permanere. Ita S. Chrysostomus, S. Cyrillus, Theophylactus, Euthymius in cap. I *Evangelii S. Joan.*, vers. 4. Unde Jansenius ibidem sic exponit, q. d. Vita naturalis viventium pendet a Verbo, quous sensum Joannes a vita viventium descendat ad hominem ejusque vitam acceptam a Verbo, et Clemens Alexandrinus, lib. *Echort. ad Gentes*: « Verbum, ait, quod erat apud Deum, doctor apparuit, Verbum per quod omnia sunt fabricata, et quod cum eo qui finxit vitam simul præbuit, ut opifex; bene vivere docuit, cum apparuisset ut magister, ut postea semper vivere suppeditaret ut Deus. »

Tertio et magis genuine, tam hic quam in Evangelio, per vitam accipiendam vitam causalem supernaturalem, q. d. In Verbo quasi in fonte et causa erat vera nostra vita, tum gratiæ, tum gloriæ. Unde ut hæc vitam et lucem hominibus communicaret, ad eos in carnem descendit, factus homo, ut, sicut per Verbum magnus hic mu-

ndus creatus est, ita per idem mundus parvus quoque (id est homo) recrearetur, et a morte peccati ad vitam gratiæ et gloriæ revocaretur. Ita enim se explicat Joannes, dum subdit in Evangelio: « Et vita erat lux hominum, » et hic max Verbum vocat vitam æternam, dicens: « Et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis. » Et cap. v, vers. 14: « Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. » Ita Chrysostomus, Augustinus, Ammonius, Theophylactus in *Evangel. cap. I*; S. Ambrosius, lib. III *De Fide*, cap. III; S. Athanasius, lib. VIII *De Assumptione hominis contra Marcellinum*. Atque hæc de causa S. Joannes et Scripture passim alibi Christum vocat vitam, ut Joannes cap. III: « Ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. » Et cap. IV: « Fiet in eo fons aque salientis in vitam æternam. » Et cap. V: « Non vultis venire ad me, ut vitam habeatis; » cap. VI: « Qui credit in me, habet vitam æternam; » cap. 8: « Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vite; » cap. X: « Ego veni ut vitam habeant; » cap. XI: « Ego sum resurrectio et vita; » cap. XIV: « Ego sum via, veritas et vita, etc.; » cap. XVII: « Ut omne quod deditis ei, det eis vitam æternam. » Paulus ad *Coloss. III, 4*: « Cum apparuerit Christus vita vestra. » Alludit ad lignum vitæ *Genes. II, 9*: « Verbum enim « vitæ » est quasi arbor vitæ, quia vitam homini prorogat, non in longum tempus, ut illa arbor, sed in omnem æternitatem.

Idem per umbram viderunt Gentiles, qui proinde Jovem græce vocarunt Ζεύς, id est vitam. Audi Aristotelem, lib. *De Mundo*: « Ζεύς δὲ τὸν θεὸν Ζῆνα καὶ Δία, παραδέχεται ἡρώμενοι τοῦ δόξαρον, ὡς καὶ εἰ ἄλλοις θεῶν ἴσως, id est « Deum quidem tum Ζῆνα, tum Δία vocant, inter se compositis atque eisdem collatis nominibus, tanquam duabus iis vocibus significare velint per quem vivimus. » Ita posteriores Græci: priores enim aia de causa Jovem vocarunt Ζεύς, quam assignat Lactantius, lib. I, cap. XI: « Ipse autem, inquit, furto servatus, furtoque nutritus Ζεύς; sive τὸν appellatus est: non, ut isti putant, a fervore celestis ignis (quasi ζῆς τὸν Ζῆν), vel quod vitæ sit dator, vel quod ahimantibus inspiraret animas, quæ vitæ solus Dei est: quin enim possit inspirare animas qui ipse accipit aliunde? Sed quod primus ex Saturni maribus vixerit. »

2. ET VITA MANIFESTATA EST (1). — q. d. Verbum quod est vita immortalis et beata, tum formalis, tum causalis, uti jam dixi, sed abscondita apud Deum in sinu Patris, jam per incarnationem sese manifestavit, ac hominibus aspectabilem et tractabilem se præbuit; itaque nos Apostoli, qui vidi-

mus illud; testamur et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et tunc in fine sæculorum per carnem assumptam apparuit nobis. Hoc est quod præcavit Isaias, cap. XL, vers. 5: « Revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est, » nimirum, ut explicat S. Lucas, cap. III, vers. 5: « Et videbit omnis caro salutare Deum, » id est, videbit omnis homo Christum Dei, ait ibidem S. Ambrosius. Idem S. Ambrosius in *Psalm. xxxvi, 19*: « Non confundentur in tempore malo. Ipse (Christus), inquit, nostra in omnibus vita est; ipseus divinitas vita est, ipseus æternitas vita est, ipseus caro vita est, ipseus passio vita est. Unde et Jeremias ait: In umbra ejus vivemus; umbra aliarum, umbra crucis, umbra est passionis. Ipseus mors vita est, ipseus vulnus vita est, ipseus sanguis vita est, ipseus sepultura vita est, ipseus resurrectio vita est universorum. Vis scire quoniam mors ipseus vita est? In morte, inquit, ipseus baptizati sumus, ut cum ipso in novitate vite ambulamus. Et ipse ait: Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ipse granum pro nobis corpore solutus et mortuus est, ut fructum multum afferret in nobis; mors itaque ejus fructus est vite. »

ET TESTAMUR, — quasi martyres, id est testes Dei, tum voce, tum vita, tum passione, morte et martyrio, uti S. Joannes ob hoc testimonium de Christo a Domitiano Romæ missus est in dolium olei bullientis, sed illæsus exiens ab eodem relegatus est in Patmos, ubi scribens Apocalypsin, ita de se orditur vers. 2: « Qui testimonium perhibuit Verbo Dei, et testimonium Jesu Christi, quæcumque vidit; » et vers. 9: « Ego Joannes frater vester, et particeps in tribulatione et regno, et patientia in Christo Jesu, fui in insula que appellatur Patmos, propter Verbum Dei et testimonium Jesu. » Rursus « testamur, » id est protestamur et obtestamur mirando incredulis terribile Dei judicium. Ita Cassianus, lib. V *De Incarnatione*, cap. VI: « Deinde, ait, addit Verbum vitæ, et vitam manifestatam: hoc se vidisse, hoc annuntiare, hoc protestari, simul scilicet, et exæque officium fidei, et ingens terrorem incredulitati: ut cum illo utique protestatur se prædicare, sibi imputaret periculum suum, qui cum noluisset audire. » Sic de Heliodoro ab angelis flagellato dicitur, II *Macchab. III, 36*: « Testabatur (id est protestabatur, celebrabat, glorificabat) autem omnibus ea que sub oculis suis viderat opera magni Dei. »

ET ANNUNTIAMUS VOBIS VITAM ÆTERNAM (puta Christum, qui, qua Verbum Dei, est vita æterna, increata et per essentiam), QUÆ ERAT APUD PATREM, ET APPARUIT NOBIS; — ut ex invisibili fieret visibilis nobis per incarnationem, prædicationem, miracula, ac præsertim per transfigurationem,

(1) Et pro nam, ut sæpe alibi, et *synthesi* includendus hic versus.

4. ET HEC SCRIBIBUS VOBIS UT GAUDEATIS (in societate Ecclesie Christi et Dei, ejusque bonis gratia que percipitis, et glorie que percipietis in celo), ET GAUDIUM VESTRUM SIT PLENUM. — Indies scilicet fat majus et plenus, donec in celo fat plenissimum, per hoc quod in societate hae Indies crescatis et proficiatis, juxta illud S. Pauli, *Philippens.* cap. II, vers. 2: « Implete gaudium meum ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes unanimes, id ipsum sapientes; » et illud Christi, *Joan. XVII, 13*: « Hec locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur. » Hoc gaudium nullum et nascitur ex testimonio bonae et sanctae conscientiae, quae confidens se esse in Dei gratia, sperat ab eo omnia bonum et gloriam beatam, juxta illud Pauli, *I Cor. I, 12*: « Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. » Vere S. Bernardus *ad Eugenium*: « Quid ditius, quid in terra quietius est et securius bona conscientia? Damna rerum non metui, non verborum contumelias, non corporis cruciatus, quae et ipsa morte magis eriguntur, quam deprimitur. » Quin et *Tuscul. M. Tullius*: « Nulium theatrum virtuti, aut conscientia majus. » Rursus in *Catoe Majoris*: « Conscientia bene actae vitae multorumque benefactorum jucundissima est. » Itemque illud *pro Cluentio* praclare: « Si optidiorum, (aut) consiliorum atque factorum testis in omni vita nobis conscientia fuerit, sine ullo metu summa cum honestate vivemus. Denique conscientia recte voluntatis maxima consolatio est rerum incommodarum. » Et *Horatius, lib. I, epist. 1*:

— Hic murus aeneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Idem, *ode 22, lib. I*:

Integer vitae scelerisque purus,
Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra.

Sive per Syrias iter astutasas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel qua loca fabulosos
Lambit Hydaspes.

Merito itaque Apostolus integræ puræque conscientiae spem et fiduciam pollicetur. Vere namque scripsit Augustinus: « Ipsa charitas bene operantis dat ei spem bonae conscientiae; spem enim gerit bona conscientia: quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe. »

Rursum, « plenum, » id est, reale et solidum, est fidelium « gaudium: » hoc enim mentem satiat et implet, quale est gaudium in Domino; cum gaudium in deliciis, opibus et honoribus saeculi mentem titillet, non implet. Audi S. Gregorium, *homil. 11 in Evang.*: « Quia praesentia gaudia sequuntur perpetua lamenta, hic, fratres clarissimi, vanam laetitiam fugite, si illic here

formidatis; nemo enim potest et hic gaudere cum saeculo, et illic regnare cum Christo. Temporalis itaque laetitiae fluxa restringit, carnis voluptates edomate, quidquid in animo ex praesenti saeculo aridit, ex consideratione aeterni ignis amarescat; quidquid in mente puerititer hilarit, hoc disciplinae juvenilis censura coereat, ut dum sponte temporalia fugitis, aeterna gaudia sine labore capiatis. » Et S. Chrysostomus, *hom. 18 ad Popul.*: « In Domino gaudens, ex accidente nullo hac voluptate excidere potest; alia nempe cuncta in quibus gaudemus; notabilia sunt, nec tantam nobis afferunt voluptatem, ut ex illis nascentem tristitiam expellant et obumbrant. Dei vero timor haec habet utraque; stabilis enim est, et immotus, atque tantam emittit laetitiam, ut nullus nos aliorum malorum sensus capiat. Deum enim sicut oportet timens, et in ipso confidens, voluptatis radicem lucratu est, et omnem habet laetitiae fontem. Et sicut in immensum mare decidens scintilla, brevi facile extinguitur: sic quantumque Deum timentis illudatur, velut in vastum laetitiae pelagus incidentia extinguitur atque perditur. Et revera, hoc est maxime mirabile, quod cum adsint quae contristare solent, permanset ipse gaudens. » Et S. Augustinus, *lib. X Confess.*, cap. xxi, verum gaudium a falso discernens: « Absit, ait, Domine, absit a corde servitui, qui confitetur tibi, absit ut quocumque gaudio gaudeam, beatum me putem: est enim gaudium quod non datur impiis, sed his qui te gratis colunt, quorum gaudium tu ipse es, et ipsa est beata vita gaudere ad te, de te et propter te, ipsa est, et non est altera; qui autem aliam putant esse, aliud sectantur gaudium, neque ipsum verum; » et post nonnulla: « Beata quippe vita est gaudium de veritate; hoc est enim gaudium de te, qui veritas es, Deus, illuminatio mea, salus faciei meae. »

3. ET HEC EST ANNUNTIATIO. — Graece compositum ἀγγεῖα, id est *annuntiatio*, ponitur pro simplici ἀγγελία, id est *annuntiatio*. Ita Οἰκουμένη (1). Jam « annuntiatio » ponitur pro re annunciata, per metonymiam, qua actus ponitur pro objecto. Sic Deus vocatur spes, timor, amor noster, id est objectum spem, timoris et amoris nostri, sive in quem speramus, quem timemus et amamus. O tendit S. Joannes societatem fidelium cum Deo consistere in eo, ut ambulent in luce cognitionis, obedientiae et amoris Dei, eo quod Deus sit ipsa lux; in qua si permaneamus, hirci peccato effluimus, ait Οἰκουμένη.

QUONIAM DEUS LUX EST, ET TENEBRE IN EO NON SUNT ULLE. — Alludit ad *Evang.* I, 4, ubi S. Joannes explicans illud: « In ipso vita erat, » illico subdit: « Et vita erat lux hominum, » ut significaret, ait Toletus, ad vitam assequendam necessarium

(1) Multi codices legunt ἀγγεῖα, hancque lectionem in textum receperunt Griesbachius, Matthaeus, Kuiperius, etc.

esse lumen, quo Verbum hoc luceat in cordibus nostris; non enim vivere facit, nisi quod fide sua illuminat Christus; ideo *Joan. VIII* dicebat: « Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitae; » quod planius, *Joan. XVII*, exposuit: « Hec est vita aeterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum; » ac si diceret: Vita non sum, nisi iis quibus lux sum. Unde recte Gregorius Nazianzenus, *orat. 4 Theolog.*, haec verba Joannis sic interpretatus est: « Quia lux erat, vita erat. » Verbum ergo est lux hominum, quo scilicet homines illuminantur spiritualiter per fidem, spem, charitatem; de spirituali enim, non de naturali rationis luce hic agi, patet ex sequenti. Sensus ergo est, *q. d.* Vita nostra, quam dixi esse in Verbo, imo esse ipsum Verbum, est haec Verbi illuminatio, qua homines cognitione Dei et salutis suae illuminat. Et haec est causa cur Verbum sit caro factum, in eaque se manifestarit hominibus, ut scilicet daret eis vitam aeternam (1).

Quomodo Deus et Verbum sit lux, non accidentaliter et creata, uti est nostra, sed substantialiter et increata, eaque triplex, primo, formalis; secundo, idealis; tertio, causalis omnis lucis corporeae et spiritualis hominum et angelorum, justorum et beatorum, gratiae et gloriae, vide apud S. Dionysium, *De Divin. Nom.* cap. II, vers. 4 et 7: « Lucis nomine, inquit, ipsum bonum celebratur, quasi in imagine primum exemplar expressum. » Hinc Deus dicitur « amictus lumine sicut vestimento, » *Psal. CIII*; hinc et vocatur « Pater luminum » a Jacobo, *cap. I, 17*, et a Paulo dicitur « habitare lucem inaccessibilem, » *I Thim. VI, 16*. Vide utrobique dicta. Lux enim nobilissima est qualitas, quae maxime Dei ejusque illuminationis et gratiae decus et dotes representat. Inter Deum ergo, Dei-que gratiam et lucem, maxime et pulcherrima sunt analogie: lux enim caelestis et nobilissima inter naturales est qualitas, celerissima, efficacissima, impassibilis, purissima, quae nullis sordibus licet his immixta fedari potest, afferens calorem, splendorem, laetitiam, faciens res omnes videri, vitam et vigorem omnibus viventibus afferens. Talis est et Deus Dei-que gratia: contrarium vero est in peccatis, quorum proinde symbolum sunt tenebrae. Adde quod gratia ad aeternam lucem et gloriam; peccata ad imas et summas tenebras ducunt.

Audi S. Dionysium, *cap. XV Caest. Hierarch.*, tringinta et unam ignis et lucis proprietates, Deo

(1) Lux, res purissima et gratissima, cui magna beneficia et commoda debentur, est imago rectae cognitionis, moralis perfectionis, felicitatis. Per se igitur haec verba significare possunt: Deus est scientissimus, vel dator felicitatis. Hoc loco autem verti debent, ait Albioli, Deus est sanctissimus, nam totus locus agit de hominum similitudine cum Deo, ea parte, ut et homines fugiant vitia et sint sancti. Non excludit tamen veri et boni cognitio. Contrarium est avaritia, moralis imperfectio. Nam tenebrae ingratae sunt, symbolum ignorantiae et vitiorum.

et gratia mire congruentes, recensentem: primo, « ignis (et lux), inquit, in omnibus et per omnia sine admixtione funditur; secundo, seceritura rebus omnibus; tertio, licet lotus simul; quarto, abstrusus est, incognitusque manet ipse per se, nisi adhibeatur materia, in qua vim actionemque suam declarat; quinto, cohiberi vincique non potest; sexto, omnia ipse per se obtinet; septimo, ea in quibus fuerit, ad vim suam actionemque commutat; octavo, sui ipsius particeps facit quidquid ipsi proprius quoquo modo adhibetur; nono, renovat omnia vitali calore; decimo, illustrat aperto lumine; undecimo, teneri non potest; duodecimo, nec misceri; decimo tertio, dissipandi vim habet; decimo quarto, commutari non potest; decimo quinto, sursum fertur; decimo sexto, sublimis est nec humilitatem ullam ferre potest; decimo octavo, immobilis est; decimo nono, per se movetur; vigesimo, aliis motum affert; vigesimo primo, comprehendendi vim habet; vigesimo secundo, ipse comprehendendi non potest; vigesimo tertio, non eget altero; vigesimo quarto, clam se amplificat; vigesimo quinto, in materiis quae ipsius capaces sunt, magnitudinem suam declarat; vigesimo sexto, vim efficiendi habet; vigesimo septimo, potens est, vigesimo octavo, omnibus inest, nec videtur; vigesimo nono, si negligitur non esse videtur; trigesimo primo, attritu quasi inquisitione quadam repente apparet, rursusque ut comprehendit et delinere nequeat avolat; trigesimo primo, in omnibus sui communionibus minui non potest. »

Denique apposite Damascenus, *lib. II De Fide*, cap. XI, S. Trinitatem comparat luci, sive soli reflexo in nube, puta in parhelo in quo tres videntur soles, cum revera unicus tantum sit sol: « Indivisibilis enim, inquit, in divinis est divinitas, ac velut in tribus solibus inseparabili nexu inter se coherentibus una eademque est lucis temperatio atque conjunctio. » Sic et S. Dionysius, *cap. II De Divin. Nom.*, S. Trinitatem representat per tria lumina eandem domum illuminantia, una luce, et indistincta quadam distinctione. Atque haec de causa lux illa Beatae et Trinitatis licet in se sit clarissima, tamen nobis est obscura caligo, eo quod aeternis nostrae solem illum tam fulgidum, tam sublimem, tam supernaturalem, rectis et irretitoris mentis oculis intueri et aspicere non valeat. Unde ut eam contemplerur, cum Mose caliginem subire oportet. Audi S. Dionysium: « Caligo, inquit, lux est tum invisibilis, propter eximiam et substantiae supereminentem claritatem; tum inaccessibilis, pro immissa supersubstantialis luminis ex se emanantis copia. Ad hanc pertingit et absorbetur quisquis beum nosse ad videre meruerit, eoque ipso quod non videt, nec cognoscit (hoc est, non comprehendit), Deo visionem omnemque cognitionem transcendentem familiaris jungitur, hoc ipsum noscens quod post et super omnia est, quae in sensum cadunt; et cum

Propheta exclamat: Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, et non potero ad eam; et Apostolus eam agnoscens, vias ejus investigabiles, judicia inscrutabilia, donum ejus inenarrabile, pacem omnem sensum superantem testatus est: » Deus ergo Pater lumen est luminosum et primum, v. g. lux solaris lumen producens. Filius est lumen rectum, primo productum, suaeque luci commensum et adequatum. Spiritus Sanctus est quasi lumen reflexum, puta splendor; productur enim ex multo, ideoque reflexo amore Patris et Filii. Idem per umbram viderunt Gentiles. Parmenides Deum definitivum esse coronam continentem ardorem, lucis orbem qui cingit caelum. » Democritus Deum aiebat esse mentem in igne orbiculari. » Aegyptiis hieroglyphicum Dei erat stella: » Depicta Aegyptiis stella Deum significat, » inquit Horus Apollo, *Hierogl.* lib. II, cap. I.

Nota: Christus qua Deus et Verbum est lux formalis increata, qua homo est lux creata, quia plenus sapientia, gratia et gloria; est etiam lux causalis, quia causa est omnis sapientiae, gratiae et gloriae nostrae. Unde S. Joannes in *Evangel.* cap. I, Christum qua homo est, vocat lucem, quia illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; non tantum dans eis lumen naturale rationis, uti explicat Origenes et Cyrillus, sed etiam et potius dans eis lumen supernaturale fidei et sapientiae. Unde a Malachia, cap. IV, vers. 2, vocatur « sol justitiae. » Vide ibi dicta. Deliravit autem Manichaeus, cum solem istum materialem censuit esse Christum, teste S. Augustino, tract. 34 in *Joann.* Luxit ergo Christus maxime post incarnationem; fuit tamen etiam lux ante eam a mundi exordio; nam sicut sol antequam horizontem ascendat, aliquos aurorae radios praemittit, quibus mundum illuminat, sic et Christus. Ita S. Augustinus, tract. 5 in *Joann.* Hoc est quod ait Pater ad Christum: « Pater te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae, » *Isaia* XLIX, 6; et Christus: « Ego sum lux mundi, » *Joann.* VIII; ac de eo Simeon: « Lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuae Israel, » *Luce* II, 32. Pulchre S. Augustinus, *hom.* 43, inter 50: « Ideo, ait, venit Christus illuminator, quia diabolus fuerat excoecator. Fecit summus medicus infirmi collyrium pretii, ut excoecatos sanaret oculos. Vixit quale, quamque saluiferum fecerit collyrium, ex Verbo et carne. Verbum, inquit, caro factum est, etc. Refecti autem hominis oculi ita sunt, itaque illuminati, ut angelorum exaequare possint oculos, Deique ipsius celestem gloriam tueri. »

Hanc lucem Christum suis fidelibus, praesertim viris Apostolicis communicat, adeo ut et ipsi sint lux mundi, juxta illud *Job* XXXVIII: « Auferetur ab impiis lux tua; » et: « Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, » *Psal.* LXXXVIII. Et Christus Apostolis: « Vos estis lux mundi: Sic luceat lux

vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est, » *Math.* V. Idem de Joanne Baptista: « Ille erat lucerna ardens et lucens, » *Joann.* V. Et Paulus *Ephes.* V, 8: « Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambularetis. Fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia et veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo. »

ET TENEBRE IN EO NON SUNT ULLE. — Sicut lux est symbolum Dei, sapientiae et gratiae: ita tenebrae symbolum sunt diaboli, ignorantiae et peccati, quae proinde longe sunt a Deo. Ita Didymus et Oecumenius, qui citans illud *Evang. S. Joannis*, cap. I, vers. 5, *Lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt*: « Tenebras (inquit) peccatricem nostram substantiam vocans, in qua Christus natus, id est, qua assumpta, Christus ejus iniquationum participes non fuit; peccatum enim non fecit. » Sic David: « Rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo. » Et Moses: « Deus, inquit, fidelis absque ulla iniquitate. » Et rursus David: « Non Deus volens iniquitatem tu es. » Et alibi: « Sanctus in omnibus operibus suis. » Denique Habacuc: « Mundi sunt oculi tui ne videant malum. » Hoc est quod ait S. Jacobus, cap. I, vers. 17: « Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis umbratio. » Vere S. Thomas, in *1^a Timoth.* VI: « Res, ait, quae actus quidem sunt, sed non purus, lucent tantum, non etiam lux sunt; divina autem essentia cum actus purus sit, lux est. Unde de hominum sanctissimo dicitur: Non erat ille lux; de Dei autem Verbo: Erat lux vera omnem hominem illuminans. » Et S. Gregorius Nazianzenus, *oratione* 40: « Deus, ait, summum et inaccessible lumen est, quod nec mente percipi, nec verbis explicari potest, naturam omnem ratione praeditam illuminans; hoc in intelligibilibus, quod sol in sensibilibus; hoc se magis contemplandum nobis praebens, quo accuratius animos purgaverimus; eo rursus magis amandum, quo magis contemplati fuerimus; eo denique magis cognoscendum, quo magis amaverimus; se ipse speculans et comprehendens, ac per exigua ad externa diffusens. Lumen porro hoc dico quod in Patre, et Filio, et Spiritu Sancto consideratur, quorum opulencia naturae identitas est, atque una eademque splendoris prosolutio. Quae sane omnia aperte dicantur vere dictum esse a Joanne Deum esse lucem tenebrarum prorsus expertem, et lucem, ut ait Oecumenius, intelligibilem, quae oculos animae nostrae ad perceptionem ejus illustrat, et ab his materialibus omnibus avocans, ad ipsam solam appetitum nostrum amatorio affectu incitat.

Antitropha est haec sententia illius cap. I *Evangelii*, 4: « Et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt, » de qua S. Gregorius Nyssenus, *orat. De Nativit. Christi*: « Puritas, ait, in nostris sordibus versatur; sordes vero puritatem non attingunt, sicut ait Evangelium, quod lux

in tenebris et tenebrae eam complexae non sint. » Et S. Augustinus, *epist.* 120 ad *Honoratum*: « Filii, ait, Dei non est absens etiam mentibus impiorum, quamvis eum non videant; sicut nec illa lux videtur oculis praesentium caecorum. » Idem, *lib. I de Pe. mer.*, cap. XXV: « Sicut sol a caecis quamvis eos suis radiis quodammodo vestiat, sic a stultitia tenebris lumen Dei non comprehenditur. » Lucet autem lux Verbi in tenebris impiorum hominum per lumen rationis, per creaturam voces, quae omnes Creatorem esse, esseque venerandum et amandum clamant, per legem naturae menti inscriptam, per legem novam, per Scripturam, doctores, concionatores, sanctas inspirationes, etc.

Unde idem Augustinus, tract. 2 in *Joann.*: « Noli cadere, ait, in peccatum, et non tibi occidet hic sol. Si tu feceris casum, tibi faciet occasum. » Si videre lucem cupis, esto et tu lux; si enim tenebras et tenebras cupiditates ames, obtenebrabunt, imo excoecabunt te.

Viderunt id per umbram Gentiles quos citat Clemens Alexandrinus, *lib. IV Strom.* Antiphanes, inquit, dixit: « Plutus (id est divitiae) cum aliquos plus aliis videntes acceperit, caecos facit: hinc a Poetis praedicat ab ortu caecus; » sic Venus, Bacchus, omnisque cupido videntes excoecat. Citat deinde Aristophanem, dicentem: « Agite, obscura vitae homines, generationi foliorum similes, imbeciles, aere figmenta, folia iustarum umbrarum reddentia, evanidi, involucres, unius tantum diei vitam viventes. »

Porro ridiculi et stolidi, aeque ac blasphemus sunt Thalmudistae, qui dicunt Deum instar lunae pati eclipsim et tenebras, ac nominatim eas passum, eum lumen injuste a luna ademptum soli attribuit, ideoque ad culpam hanc suam expiandam insituisse festum Neomeniae, sive novilunii, in qua per statuta ac se sacrificia initio cujusque mensis hoc peccatum purgaret, uti refert Sixtus Senensis, *lib. II.*

6. SI DIXERINTS QUONIAM (quod) SOCIETATEM HABEMUS CUM EO, ET IN TENEBRIS (ignorantiae Dei et Christi, errorum et peccatorum) AMBULAMUS, MENTIMUR. — « Quae enim societas luci ad tenebras? » *1^a Cor.* VI, 14. « Ambulare in tenebris, » est vivere in peccatis, in hisque progredi in pejus ac peccata peccatis cumulare. Perstringit Gnosticos illo aevo docentes (ut nostro docent Lutherani et Calvinistae) fideles omnes esse praedestinos, eosque sola fide salvari, ac proinde etiamsi peccent et turpiter vivant, manere tamen in Dei praedestinatione et gratia, certoque salvandos. Item Ebionitas, qui ambulantes in tenebris se Deo placere jactabant, ac ut caeteri Judaizantes censebant se per frequentes lotiones et baptismata peccata eluere. Nota: Peccata passim a S. Joanne in Evangelio et hic vocatur tenebrae; ob multas utrimque analogias. *Prima* est, sicut tenebrae sunt privatio lucis, ita peccata sunt privatio gratiae.

Secunda, sicut in tenebris ambulans nihil videt, et crebro impingit: ita peccantes in via salutis caecutiunt, et crebro impingunt. *Tertia*, tenebriones uti nocte odorunt lucem: ita et peccatores odorunt lucem Dei et hominum, juxta illud Christi: « Qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut arguantur opera ejus. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta, » *Joann.* III, 20. *Quarta*, quia peccata sunt opera principis tenebrarum, puta diaboli: hic enim uti primus peccati est auctor, ita omnes ad peccatum instigat. *Quinta*, quia praeterea peccata in tenebris fiunt, juxta illud *David*:

Nox et amor, vinumque nihil moderabile suadent:
Illa pudore vacat, Liber amorque meta.

Secunda, quia peccata oriuntur ex tenebris, puta ex errore practico, quo peccator judicat sibi hic et nunc indulgentem esse cupiditati exiti cum jactura Dei, celi et honorum aeternorum, quae sana summa est caecitas et stoliditas. « Caecitas mentis, ait S. Augustinus, *lib. V Contra Julianum*, quam solus removel illuminator Deus, et peccatum est, quo in Deum non creditur; et pena peccati est, qua cor superbum digna animadversione puniuntur; et causa peccati est, cum mali aliquid cordis errore committitur. » *Septima*, quia mentem magis obtenebrant et excoecant. *Octava*, quia ducunt ad tenebras aeternas gehennae: « Terram, inquam, miseriae et tenebrarum, ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat, » *Job* X, 22. Sicut ergo lux est salutifera et vitalis viventibus rebusque omnibus, tenebrae vero noxiae et mortiferae: ita fides et gratia Christi est salutifera, vitamque affert aeternam; peccata vero sunt pestifera, mortemque creant aeternam. Unde Horus Apollo, *lib. I Hierogl.*, cap. LXVII: « Aegyptii, inquit, tenebras significantes crocodili candam pingunt. Neque enim aliter ad exitium et interitionem perducit crocodilus quodcumque apprehenderit animal, nisi cauda prius caesum, invalidum reddiderit; namque in hac corporis parte praecipua est crocodili vis ac robur. » Sicut ergo crocodilus exitialis est, ita et tenebrae.

Hinc tenebrae vocantur « umbra mortis, » juxta illud Zachariae: « Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent, » *Luce* I, 79; et illud *Isaia* IX, 2: « Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbrarum mortis, lux orta est eis. »

MENTIMUR, ET VERITATEM NON FACIMUS. — « Mentimur » verbo, et « veritatem, » quam loquimur et profitemur, « non facimus » ipso facto; veritas enim hic non tam speculativa mentis et oris, quam practica operis et moris intelligitur. Verum ergo est bonum honestum, sive officium cujusque quod praestare debet; si id non praestet, veritatem, id est, quod justum est et requirit, non facit, esto id simulet, ideoque personatus est hypocrita, et simia hominem vestita, ut ait Nyssenus *epist.* ad

Harm. Sic de diabolo dicitur Joannis cap. VIII, vers. 44: « ille in veritate non stetit, » quia in integritate, perfectione et officio angelico, in quo creatus erat, non perseveravit; hinc factus est « mendax et pater mendacii. »

7. SI AUTEM IN LUCE (rationis, fidei, Evangelii, virtutis, gratiae) ambulamus (proficiendo et eundo de virtute in virtute), sicut et ipse (Deus) est in luce (id est, est lucida), imo ipsa lux substantialis et divina, ideoque omni sua facit in luce sapientiae, prudentiae et sanctitatis (divinae), SOCIETATEM HABEMUS AD INVICEM. — Valabius, *mutuum*, scilicet tum cum invicem, tum consequenter cum Deo, uti dixit vers. 3. Ita Dionysius. Vere S. Augustinus, lib. IV *Confess.*, cap. IX: « Beatus, inquit, qui amat te, et amicum in te, et inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari sunt qui non amittitur. » Hoc est quod ait Sapiens, *Proverb.* I, 18: « Justorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem. Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corrumpant. » El Paulus *Philipp.* II, 23: « Lucetis sicut luminaria in mundo in medio nationis prave et perversae. » Audi S. Augustinum, serm. 43 *De Verbis Apostoli*: « Videtis, ait, quia viatores sumus. Quid est ambulare? breviter dico, proficere, ne forte non intelligatis et pigrius ambulatis; semper tibi displiceas quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remanisti. Si autem dixeris: Sufficit, et peristi: semper adde, semper ambula, semper profice; noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare. Remanet, qui non proficit; retrocedit, qui ad ea revolvitur, unde jam abcesserat; deviat, qui apostat. Melius ita claudis in via, quam cursor praeter viam. »

ET SANGUIS JESU CHRISTI, FILII EJUS, EMUNDAT NOS AB OMNI PECCATO. — Non quasi faciat nos impeccabiles, uti somniant heretici: contrarium enim docet S. Joannes verbis proxime sequentibus; sed « emundat, » id est, emundavit a peccatis per baptismum, et emundat in presenti a peccatis venialibus, sine quibus non ducitur haec vita mortalis, et emundabit in futuro ab hisdem, et a peccatis peccatorum mortalium. Denique in caelo emundabit nos, non tantum ab omni culpa et poena, sed et ab omni concupiscentia. Ideo enim S. Joannes utitur presenti *emundat*, ut sub eo quasi medio praeteritum et futurum complectatur. Ita S. Augustinus et ex eo Beza hic, ac S. Hieronymus, lib. II *Contra Pelagianos*: « Quod, inquit, scriptum est, Et sanguis Jesu Filii ejus emundat nos ab omni peccato, tam in confessione baptismalis, quam in clementia poenitentiae accipiendum est. » *Emundat* ergo, id est, emundandi vim habet, emundareque potest et solet instar lixivii.

Nota *primo*: Deus non radit peccata, ut volunt heretici, sed prorsus emundat, id est, expurgat et abolet sicut macula a facie, lutem et veste, sordes et domo everruntur et emundantur. Ita Conci-

lium Tridentinum, sess. VI, cap. VII, ubi asserit neminem posse esse justum, « nisi cui merita passionis Domini nostri Jesu Christi communicantur: » idque fieri in justificatione impii, « dum ejusdem sanctissime passionis merito per Spiritum Sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui justificantur, atque ipsis inhaeret. » Porro Clemens VI, Extravag. *Unigenitus*, de poena et remissione, asserit unam sanguinis Christi guttulam universum mundum redimere potuisse, quia erat sanguis Verbi per unionem hypostaticam.

Quocirca S. Gregorius Nazianzenus: « Nullum, ait, cum salutis meae miraculo conferendum est, in quo exiguae eroris guttule orbem universum instaurarunt, atque idem quod lacti coagulantes et constringentes. » Et S. Augustinus in *Psal.* LXV: « Queritis quid emerit? Videte quid dederit, et invenietis quid emerit. Sanguis Christi pretium est, tanti quid valet? Quid nisi totus orbis, quid nisi omnes gentes? » Alii vero, serm. 128 *De Temp.*: « Pretium vite nostrae sanguis est Domini, et totius mundi incolunitas sempiterna, pecunia illa totius mundi copiosa possessio est. » Et S. Ambrosius, lib. III *De Virgini*: « Omnia igitur habemus in Christo, omnis anima accedit ad eum, sive corporalibus agra peccatis, sive clavis quibusdam secularis cupiditatis infecta, sive imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, sive multis aliqua sit jam perfecta virtutibus, omnis in Domini potestate est, et omnia Christus est nobis. Si vultus curare desideras, medicus est; si febrilis aestus, fons est; si gravaris iniquitate, justitia est; si auxilio indiges, virtus est; si mortem times, vita est; si eorum desideras, via est; si tenebras fugis, lux est; si cibum quaeris, alimentum est. »

Nota *secundo*: Emundat nos sanguis, id est, sanguinis effusio, puta passio et mors Christi: haec enim est lytrum et pretium pro peccatis totius mundi; est metonymia. Hinc sequitur sanguinem Christi emundare peccata non physice, sed moraliter. Christus enim sanguinis effusione, passione ac morte satisfecit pro peccatis nostris, eorumque veniam nobis promeruit. Addit D. Thomas, III *part.*, *Quest.* XLVIII, art. 6, et *Quest.* L, art. 6, sanguini et carni Christi inesse quoque vim physicam sanctificandi, eo quod ipsa sint instrumentum physicum divinitatis ad sanctificandum homines, de quo disputant ibidem Theologi. Sed audi D. Thomam, *quest.* XLVIII, art. 6: « Ad fertur dicendum, quod passio Christi secundum quod comparatur ad divinitatem ejus, agit per modum efficientiae; in quantum vero comparatur ad voluntatem animae Christi, agit per modum meriti; secundum vero quod consideratur in ipsa carne Christi, agit per modum satisfactionis, in quantum per eam liberamur a reatu poenae; per modum vero redemptionis, in quantum per eam

liberamur a servitute culpae; per modum autem sacrificii, in quantum per eam reconciliamur Deo, ut infra dicitur. »

8. SI DIXERIMUS, QUONIAM PECCATUM NON HABEMUS, ITSI NOS SEDUCIMUS. — Quod et quale peccatum? *Primo*, Cajetanus accipit peccatum originale; hoc enim omnes contrahimus ex Adamo, excepta B. Virgine, uti habet pius fidelium sensus, et aperte colligitur ex S. Augustino, I *2 V Contra Julianum*, cap. XV, ubi asserit eum qui caret peccato actuali, caritatis etiam originali; atqui B. Virgo caruit peccato actuali, uti docet Ecclesia: ergo et caruit originali. « Sanctificavit ergo tabernaculum suum Altissimus, » *Psalm.* XLV, 3, quia « in ipso inhabitavit plenitudo divinitatis corporaliter, » ut ait Paulus *Coloss.* II, 9. Imo purissimam ex ejus carne utique pariter purissima, carnem assumpsit. Superat ergo ipsa puritate omnes angelos, et Cherubinos et Seraphinos, ait S. Chrysostomus in *Liturgia*, Nazianzenus in *Tragodia*, sub finem; Ephrem, in *Laudibus Deiparae*, et S. Ambrosius, lib. II *De Virgini*: « Quid nobilior, ait, Dei matre? Quid splendidius Dei matre? Quid splendidius ea quam splendor elegit? » S. Anselmus, *De Concept.* *Virg.*, cap. XVII: « Decebat, ait, ut ea puritate qua major Deus nequit intelligi, Virgo illa nileret, cui Deus Pater unicum Filium suum, quem de corde suo aequalem sibi genitum tanquam seipsum diligebat, ita dare disponebat. » Denique de ea dicitur *Cantic.* IV: « Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. »

Secundo, Lytranus accipit peccatum mortale; licet enim justis eo careant, tamen quia nemo scit certo se esse in gratia Dei, esseque justum: hinc pariter nemo presumere debet, certoque asseverare se immunem esse a peccato mortali.

Tertio, Hugo, Dionysius et alii passim accipiunt peccatum veniale: licet enim infans et adultus recens baptizatus, aut plene contritus ab omnibus peccatis absolutus careat omni peccato, etiam veniali; tamen tota vita, imo longo tempore eo carere nequit, quin brevi in aliquod labatur: ita definit Concilium Tridentinum, sess. VI, can. 23, ubi tamen excipit B. Virginem: « Si quis, inquit, hominem semel justificatum dixerit, etc., posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit. » Ubi nota, quod ait Joannes « habemus » in prima persona, significat se eo quoque, utique ac ceteros Apostolos, habere peccatum; licet enim confirmati essent in gratia, et non peccarent mortaliter, poterant tamen peccare, et peccabant aliquando venialiter: quanto magis ergo nos nati et enutriti in peccatis, peccata multa et gravia committimus? Unde jugiter nos humiliare eaque plangere debemus, uti egregie ostendit Bellarminus, lib. *De Genitu columbae*, sub initium lib. II.

Quarto, alii per « peccatum » accipiunt, non solum culpam, sed et reatum sive obligationem ad

poenam temporalem, qui remissa culpa et poena aeterna communiter remanere solet. Ita D. Thomas in IV, dist. 21, *Quest.* II, art. 1, ad 4.

Quinto, alii per « peccatum » accipiunt concupiscentiam, quae subinde in Scriptura, ut *Rom.* VII, 13 et 17, et a S. Augustino vocatur peccatum, non quod proprie et formaliter peccatum sit, uti volunt haeretici, sed metonymice, quia est effectus, poena et causa peccati. Concupiscentia enim, remissa culpa, manet in omnibus renatis et justificatis, ut docet Concilium Tridentinum ipsaque experientia. Huc accedit Gennadius, *lib. De Eccles. dogmat.*, LXXXVI (qui liber falso ascribitur S. Augustino), ubi docet omnes veraciter asserere se peccatores, « quia in veritate habent quod plangant, si non reprehensione conscientiae, certe mobilitate et mutabilitate praevicatoris naturae. »

Fateor omnes hosce sensus simul nos posse complecti, ut generalem S. Joannis propositionem generaliter accipiamus de quovis peccato, etique effectus, puta reatu et concupiscentia, et tunc verbum *habemus* ample accipitur, et ampliandum est ad praeteritum et futurum, *q. d.* Habuimus peccatum originale, et habemus vel habebimus peccatum aliquod actuale, si diu vivamus. Unde mox vers. 10, mutat praesens in praeteritum, dicens: « Si dixerimus quoniam non peccavimus, » etc.: vult enim docere omnes obnoxios esse peccato, et eger. redemptore Christo: ejus enim sanguis emundat nos ab omni peccato, tam quod culpam, quam quod poenam, et concupiscentiam, uti paulo ante dixi. Quare sicut sanguis Christi emundat nos ab omni peccato originali, mortali, veniali, etc.: ita pariter illud omne hic accipi potest: proprie tamen et directe accipiendum est hic peccatum actuale, sive mortale id sit, sive veniale. Illud enim solum confitendum est, uti de peccato hoc subdit Joannes: « Si confiteamur peccata nostra, » etc.; et de eo solo verum est quod subicit vers. 10: « Si dixerimus quoniam non peccavimus, » id est, commisimus actuale peccatum.

Sensus ergo est: « Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, » id est, quod peccatum non facimus, non committimus aliquando, sed vivimus sine peccato, sumusque *ἀμαρτωλοί*, id est *expertes peccati*, vel impeccabiles, « ipsi nos seducimus. » Peccatum ergo non habere, idem est quod non peccare; sicut habere spem, idem est quod sperare, *Proverb.* XXII, 18; habere fidem, est credere; habere quietem, est quiescere, *Apostol.* IV, 8; finem habere, est finire, *Marci* III, 26. Per « peccatum » ergo accipit actuale, praecipue veniale, quia in illud crebro cadunt homines, etiam justi, ita ut parvo, et vix illo tempore omni veniali careant; sique de eo potest dici in presenti, quod « peccatum habemus, » id est, peccatum saepe venialiter: ita explicat et definit Concilium Milevitanum, can. 6; Tridentinum, sess. VI, can. 23; S. Augustinus, *De Perfectione justitia*,

cap. xxi; S. Hieronymus, dial. 3 *Contra Pelag.*; S. Basilius, hom. *De Penit.*; S. Cyprianus, lib. III *ad Quirin.*, cap. LIV; S. Gregorius, XVIII *Mor.*, IV; S. Ambrosius, *De Pug. sac.*, cap. I, et alii. Succenturiatur S. Jacobus, dicens cap. III, 2: « In multis offendimus omnes. » Vide ibi dicta. Perstringit enim Joannes, æque ac Jacobus, Simonianos, Gnosticos aliosque ævi hæreticos docentes solam infidelitatem esse peccatum; fideli enim omnia esse munda, etiamsi turpiter vivat. Idem hoc sæculo docuit Lutherus et Libertini. Beguardi vero et Beguine censuerunt se siveque similes ad tantam posse perfectionem ascendere, ut fiant impeccabiles, quantumque tentatio exurgat. Pelagius quoque docuit peccata omnia, etiam venialia, sine gratia Christi, solis naturæ viribus posse vitari, quæ omnia damnat hic S. Joannes. Ab his tunc longe abijt Durandus in II, dist. 28, Quæst. III, qui putat omnia venialia deliberata posse vitari, non autem omnia venialia indeliberata, quæ fiunt ex subreptione. Hoc est quod ait Sapiens *Eclh.* VII, 21: « Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet. » Et *Prover.* XXIV, 16: « Septies in die cadit justus, et resurgit. »

Hæc est ergo humiliatio nostra in medio nostri, ut jugiter agnoscere debeamus nos esse peccatores, ideoque quotidie juxta Christi doctrinam orare: « Dimitte nobis debita nostra, etc., et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. » Audi S. Augustinum, *De Natura et Gratia*, cap. XXXVI: « Excepta, inquit, S. Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, haberi volo questionem; inde enim scimus quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Hæc ergo Virgine excepta, si omnes illos sanctos et sanctas, cum hic viverent, congregare possemus, et interrogare utrum essent sine peccato, quid fuisse responsuros putamus? Utrum hoc quod iste dicit, an quod Joannes Apostolus? Rogo vos quantumlibet fuerit in hoc corpore excellentia sanctitatis, si hoc interrogari potuissent, nonne una voce clamassent: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est? » S. Gregorius, hom. 39 *in Evang.*: Sine culpa, ait, in mundo esse non potuit, qui in mundum cum culpa venit. »

Qui ergo ob scientiam inflaris, qui ob ingenium, opes, vires, formam, dignitatem, cervicem attollis, cristas pone, pedes cum pavone inspicere. Nosti quis sis? peccator es. Scis quid sit peccatum? est summa hominis vilitas, summa miseria, summum orbis malum; summe enim summo bono adversatur. Peccatum enim est summum dei contemptus, summa ingratitude, summum odium, summa offensa, adeoque est Christicidium, imo quasi Deicidium. Si enim Deus oo-

cidit posset, utique non alio telo quam peccato perimeretur.

Porro Cassianus, lib. XXIII *Collat.* cap. XIX, exemplum dat orationis, in qua vix quisquam est qui non mente evagetur, et venialiter delinquat. Cautè tamen legendus est ipse, cap. v et seqq., ubi videtur asserere malum esse, quidvis nos etiam invitos a jugi Dei contemplatione abstrahit, ut comedere, bibere, dormire, laborare manibus, ut fecit S. Paulus ad comparandum victum; sed explicandus est de malo penæ, ex quo tamen facile oriatur malum culpæ. Explicat enim illud Apostolus, *Rom.* VII, 19: « Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago; » et per « bonum » accipit jugem Dei memoriam et præsentiam, per « malum » distractionem mentis ab hæc Dei præsentia, *q. d.* Apostolus: Vellem jugiter contemplari Deum præsentem, sed ob corruptæ naturæ necessitates id præstare nequeo, ideoque culpæ periculum incurro.

IPSI NOS SEDUCIMUS. — ipsi nos decipimus et decipimur, quia falsum nobis ipsis persuademus in perniciem animæ nostræ. Ita Cæcumenius. Qui enim putat se plane a peccato purum, negligit querere remedium peccati sui, ob quod puniendus est. Rursus, dicens se carere omni peccato, superbe et presumptuose errat; contradicit enim Scripturæ assertenti nos omnes esse peccatores, et evacuat gratiam et passionem Christi, dicens se non egere emundatione sanguinis ipsius, ideoque blasphemus est et ingratus: quare nisi respiscat, condemnabitur.

ET VERITAS IN NOBIS NON EST. — *q. d.* « Mentimur, » ut legit Cyrillus, *catech.* 3. Hinc S. Augustinus in *Sententis*, sent. 363: « Divinitus, ait, dictum est, *Eclh.* cap. VII, 17: Noli esse iustus multum, quoniam non est iustitia sapientis, sed superbia præsumens. Qui ergo sic fit nimis iustus, ipso nimio fit injustus. Quis est autem qui se facit iustum, nisi qui dicit se non habere peccatum? »

9. SI CONFITEAMUR. — Suggestit S. Joannes peccati, cujus omnes reos esse dixit, remedium, scilicet veram ejus agnitionem et humilem confessionem ac penitentiam; per hanc enim applicatur nobis sanguis Christi, qui nos ab eo emundat, uti dixit vers. 7. Sed quam confessionem exigit S. Joannes, generallem quæ fit Deo, an specialem quæ fit sacerdoti in sacramento Penitentiae? Hæretici solam generallem quæ fit Deo admittunt, Catholici etiam specialem requirunt. Respondeo S. Joannem utramque exigere, generallem pro peccatis levibus, specialem pro gravibus: mortalia enim peccata non sufficit confiteri Deo, sed eadem sacerdotibus confitenda sunt, ut ab eis absolvamur; eis enim solis tradidit Christus potestatem absolvendi, dicens, *Joannis* XX, 23: « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; quorum retinueritis, retenta sunt. » Quare cum

S. Joannes hoc loco nec sibi in Evangelio, nec Christo sit contrarius, dicendum est cum sic explicandum, *q. d.* Si confiteamur peccata nostra, eo scilicet modo, quo Christus voluit et instituit, nimirum mortifera confitendo sacerdoti, venialia ipsi Deo, vel etiam sacerdoti, si velimus, fidelis est Deus ut nobis confitentibus ea remittat. Ita Thomas Anglicus, Dionysius ac Serarius hic, et Bellarminus, lib. I *De Penit.*, cap. XIII, et lib. III, cap. IV, qui duo pluribus id ipsum confirmant.

Audi S. Cyprianum, serm. *De Lapsis*: « Hoc ipsum (peccatum), ait, apud sacerdotes Dei dolentes ac simpliciter confitentes exomologesin conscientie faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet ac modicis vulneribus exquirunt. » Et Tertullianus, lib. *De Penitentia*, cap. VIII: « Tantum, ait, relevat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat; confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciæ. » Deinde actus Penitentis vera confessionis indices et comites subjungit: « Itaque exomologesin prosternendi et humiliandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordie illicem. De ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum moribus ducere, illa quæ peccavit tristi tractatione mutare, pastum et potum pura nosse, non ventris scilicet, sed anime causa. Plerumque vero jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, et magis dies noctesque ad Dominum Deum tuum; presbyteris advolvi, et caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere. » Breviter S. Chrysostomus, hom. *De Penit.*: « Penitentia, ait, est contritio in corde, confessio in ore, in opere tota humilitas. »

Moraliter: Vide hic quam utilis sit confessio, quæ illico Dei iram placat, ejusque gratiam accersit, juxta illud *Isaia* XLIII, 26, secundum Septuaginta: « Die tu prius peccata tua ut justificeris. » Ita David: « Quoniam iniquitatem, inquit, meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper. » *Psal.* L, 4; et *Psal.* XXXI, 5: « Dixi: Confitebor adversum me in iustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. » Vide S. Chrysostomum in *Psal.* L, et S. Augustinum, *homil.* 12, inter 50. Audi Origenem, *homil.* 2 *in Psal.* XXXVII: « Sicut ii qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humores, vel phlegmata stomacho graviter et moleste immittunt, si vomuerint, relevantur: ita etiam ii qui peccaverunt, siquidem occultant et retinent intra se peccatum, intrinsicè urgentur et propemodum suffocantur a phlegmate, vel humore peccati; si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum et confitetur, simul evomit et debitum, atque omnem morbi digerit causam. » Unde S. Diadochus, lib. *De Perfect. spirit.*, cap. VII, hunc S. Joannis locum explicans de confes-

sione quam facit Religiosus suo directori et patri spirituali, tentationes et lapsus suos ei manifestando, docet eam esse singulare tentationum et peccatorum omnium remedium. Et S. Franciscus ex S. Augustino in *Sententis*: « Si te excusas, inquit, Deus te accusat; et si te accusas, Deus te excusat. »

Porro docet S. Joannes nos eo quod crebro peccamus, crebro debere confiteri; esto enim levia sint peccata, tamen si negligantur, evadunt multa et gravia. « Levia multa faciunt unum grande, multæ guttæ implent flumen, multa grana faciunt massam, » ait S. Augustinus hic. Idem, *epist.* 108: « Quid enim interest ad naufragium, utrum uno grandi fluctu navis operiatur, an paulatim aqua subrepens sentiam, et per negligentiam derelicta atque contempta impleat navim, atque submergat? » Hoc est quod ait Ecclesiasticus, XIX, 1: « Qui spernit modica, paulatim decedit. » Et, ut ait Gregorius: « Si curam parva negligimus, insensibiliter seducti audiverunt etiam majora perpetravimus. » Et alibi: « Qui enim peccata minima flere ac devitare negligit, a statu justitiæ non quidem repente, sed partibus totus cadit. Admonendi sunt qui minimis frequenter excedunt, ut solliciti considerent, quia nonnunquam in parva deterius quam in majore culpa peccatur. Major enim quæ citius quia sit culpa agnoscutur, eo etiam celerius emendatur; minor vero dum quasi nulla creditur, eo pejus quo et securius in usum retinetur. Unde fit plerumque ut mens assueta malis levibus, nec graviora perhorrescat, atque ad quandam auctoritatem nequitie per culpas nutrita perveniat, et tanto in majoribus contemnat permissese, quanto in minimis didicert non timendo peccare. »

FIDELIS EST. — « Quia qui orare nos pro debitis et peccatis monuit, paternam misericordiam promisit, et veniam securitaturam, » ait S. Cyprianus, *De Orat. Domin.*

ET IUSTUS. — Quomodo justus? Non enim tenetur Deus ex justitia remittere peccatum peccatori, etiam penitenti; nam illud remittere et condonare est meræ ejus misericordie et clementie. Respondeo, « justus, » id est æquus. Æquum enim est et congruum Deoque dignum ut penitenti peccatum remittat, tum quia id ipse promisit penitentibus, non ut operis mercedem, sed ut penitentiae donum et premium, *Joann.* X, 23; *Ezech.* XVIII, 32, et alibi: promissum autem est debitum, quod proinde solvere est justum; tum quia Deo et divinæ bonitati, ac clementie conveniens et dignum est, ut penitentem in gratiam recipiat siquæ reconciliet. « Justum est, ait S. Anselmus, *Prosol.*, cap. IX et X, o Deus, ut parcas malis, sed et justum est ut malos punias. » Unde aliqui exponunt, « justus, » id est, benignus et misericors; misericordia enim maxime congruit Deo; tum denique quia penitentia quasi ex natura rei, est proxima ad reconciliationem et gratiam dei.

positio. Sicut ergo naturaliter justum est ut in lignum calidum ut oculo, quasi habens ultimam dispositionem, inducatur forma ignis: sic supernaturaliter æquum est, ut posita penitentia quasi ultima dispositione, inducatur forma gratiæ, qua peccator reconcilietur Deo. Ita Lyranus et Dionysius.

Secundo, « justus, » quia Christus suo sanguine et morte promeruit nobis hanc veniam, eique Deus illam promisit. Justa ergo est, et ex justitia debita hæc peccatorum remissio, sed Christo, non nobis: ita Cajetanus. Porro Christus sua merita penitenti communicat, applicat et quasi appropriat, ut ea penitens quasi peccatorum suorum lytrum proprium Deo offerat. Quare justus est Deus, qui lytrum hoc accipiens peccata remittit; sed quia hæc merita sunt propria Christi, ab eo vero nobis duntaxat appropriata, id est applicata, hinc ratio justitiæ in remissione peccatorum proprie est respectu Christi, non nostri, tum quia ejus sunt merita; tum quia ei remissionem promisit, et ex pacto præstat Deus, non nobis; alioqui enim non solus Christus, sed et nos ipsi essemus redemptores nostri, quod est impium et injurium Christo.

Tertio, subtilius noster Suarez, 3 part., tom. III, disp. XI, sect. 4, concl. 3: « Fidelis, » inquit, est Deus cum condonat penitentibus peccata mortalia; « justus, » cum justis condonat venialia: quia scilicet justus per opera penitentiae, charitatis, etc., meretur de condigno hanc condonationem, uti docet S. Augustinus, *De Corrupt.* et *Grat.*, cap. XIII.

Quarto, quadam etiam ratione justus est Deus, cum condonat penitenti et confitenti peccata mortalia, eo quod confessio, ejusque penitentiae actus, paulo ante ex Tertulliano recensiti, sint quasi satisfactio quædam, qua satisfacimus Deo pro offensâ contra ipsum admissa. Sicut enim offendens qui proximum vilipendit, juste satisfacit ei, dum se humiliat et ab eo veniam petit; unde offensus ex justitia tenetur acceptare hanc satisfactionem: sic et penitens satisfacit aliqua ratione Deo cum offensam humiliter confitetur, veniamque petit cum gemitu, lacrymis, ac presertim si id faciat ex vera et perfecta animi contritione. Contritio enim, cum ex amore Dei super omnia præcedat, est quasi compensatio quædam injuriæ, qua peccator Deum vilipendit et postpositus creaturæ, quam peccando adamavit; amor enim Dei amans eum super omnes creaturas compensat quasi odium Dei, ac honor et pretium Dei compensat ejusdem vilipendium et contemptum, licet non ex æquo.

Quare aliqua ratione justum est ut Deus penitenti ob hunc actus offensam condonet; atque hæc de causa penitentia ponitur a Theologis virtus affinis et connexa justitiæ, ejusque pars potentialis. Unde D. Thomas, III part., *Quæst.* LXXXV, art. 3, docet penitentiam esse partem et speciem

justitiæ vindicativæ, ac consequenter commutativæ large sumptæ, sicut est pietas, observantia, religio, quæ deficiunt a ratione justitiæ strictæ, quia respiciunt majus debitum quam sit justitiæ, et quia respiciunt Deum, inter quem et hominem non est æqualitas quam requirit justitiæ. Imo Durandus, in IV, dist. 14, *Quæst.* II, censet penitentiam esse ipsammet justitiam commutativam, quatenus ei imperant virtutes theologice, ut reddat Deo debitam satisfactionem (qualem scilicet potest) pro offensâ. Verum alii passim verius censent penitentiam esse specialem virtutem, a justitiâ strictâ et moralibus cæteris distinctam. Addit Richardus in IV, dist. 13, art. 1, *Quæst.* II, in corp. et ad 1, positus meritis Christi, posse penitentem pro peccatis satisfacere ex justitiâ; et dist. 17, art. 2, *Quæst.* VII, assertit contritionem, si præcedat remissionem peccatorum, ex condigno eam mereri. Sic et nonnulli alii docent contritionem æquivalere peccato mortali, et ex æquo pro eo satisfacere, idque deducunt ex principis S. Thomæ. S. Thomas enim I II, *Quæst.* CXIII, art. 8, docet in justificatione peccatoris prius esse infusionem gratiæ sanctificantis, quam sit contritio et remissio peccati; ex gratia enim sanctificante manare contritionem, ex contritione remissionem peccati. Idem Joannes discipuli S. Thomæ, ut Cajetanus et Medina ibidem, Ferrariensis, lib. III *Contra Gentes*, cap. CLIII; D. Soto, lib. II *De Natura et Gratia*, cap. VIII. Quo posito, sequitur contritionem quasi ex æquo mereri remissionem peccati. Si enim contritio manat ex gratia sanctificante, et præcedit remissionem peccatorum, ergo eandem meretur, perinde ac meretur gloriam æternam, ex sententia S. Thomæ; gratia enim sanctificans naturaliter et quasi jure suo expellit peccatum, imo per se et formaliter id facit, ac proinde sine intermedio contritionis.

Verum contrarium sentiunt passim alii Doctores, scilicet contritionem non manare ex gratia sanctificante, sed ex auxilio speciali, sive ex gratia præveniente et excitante. Ratio est, quia nulla dispositio potest manare ex forma ad quam disponit, ut patet inductione aliarum dispositionum et formarum. Ergo cum contritio sit dispositio ad gratiam sanctificantem, non potest ex ea manare; sed necessario eam præit et præcedit, uti disertè docet Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. VI, VII et VIII, ubi consequenter docet nos gratis justificari, ideoque non mereri justitiam quæ includit remissionem peccatorum. Ita pariter docent Scotus in IV, dist. 14, *Quæst.* II; Gabrielis, ibid. *Quæst.* I; Durandus in IV, dist. 17, *Quæst.* II; Andreas Vega in Concilio Tridentino, lib. VI, cap. XXVIII et XXIX; Bonaventura in IV, dist. 13, art. 4, *Quæst.* I, Almainus, Marsilius et alii ibid. Idem docent Patres, uti S. Augustinus, Ambrosius, Tertullianus, Chrysostomus, tract. *De Penitentia*.

EMUNDET NOS AB OMNI INIQUITATE. — Plus significat « iniquitas, » quam peccatum, ait S. Grego-

rius, XI *Moral.*, cap. XXI aut XXII, quia facilius fert quis se vocari peccatorem, quam iniquum. Negat id S. Ambrosius, *De Apolog.* David, imo vero, inquit, turpius est esse et vocari peccatorem quam iniquum. Verum quid sit de hæc re, sepe hæc duo pro eodem sumuntur; unde hic quasi synonyma ponuntur.

40. SI DIXERIMUS QUONIAM NON PECCAVIMUS. — *Primo*, peccato originali, quo peccavimus jam olim in Adamo, quodque in nobis ipsis contraximus, dum primum concepti et animati fuimus: ita nonnulli. Verum quorsum S. Joannes inculcavit hic peccatum originale omissis actualibus? *Secundo*, « peccavimus, » id est peccare potuimus peccato actuali mortifero ob innatam concupiscentiam. Sed quis hoc nescit? Quare verus est S. Joannes loqui de peccatis venialibus; more enim suo repetit, idemque dicit et inculcat hic cum eo quod dixit vers. 8: « Si dixerimus quoniam peccatum non habemus. » Unde Syrus vertit, *si dixerimus nos non esse peccatores, vel nos non peccare*. Hebraizat S. Joannes; Hebræi enim præterito utuntur pro presenti quo caret, et pro futuro. Præteritum enim apud eos est ipsum thema et radicale verbum a quo cætera tempora, modos et personas derivant.

Illustrat id ipsum variis exemplis S. Ambrosius, lib. I *De Abraham*, cap. VIII, ut *Jocannis* XV, 8: « In hoc clarificatus est (id est clarificatus et clarificabitur) Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli. » *Luce* I, 47, canit B. Virgo: « Magnificat anima mea Dominum; et exultavit, » id est exultat, « spiritus meus in Deo salutari meo. » *Matth.* XXII, 2: « Super cathedram Moysi sederunt, » id est sedent, « Scribæ. » Sensus ergo est: « Si dixerimus quoniam non peccavimus, » id est quod non peccamus, quod sine peccato tam veniali, quam mortali vivimus, quod nec peccavimus, nec peccare solemus. Dicit tamen peccavimus in præterito, quia scribit ad Parthos (uti dixi in præmio), qui recenter a gentilitio ad Christum conversi, multa in gen-

tilismo etque gravia peccata commiserant. Rursum inter conversos olim erant qui baptismum diu differabant, etiam usque ad mortem, adeoque ægri in lecto baptizabantur, ut per baptismum expiati ab omni culpa et pena illico puri evolvant in celum, indeque Clinici, id est Lectarii, vocabantur, in quos graviter invehuntur Patres, ut S. Ambrosius, serm. *De Sanctis*; S. Basilium, Nazianzenus et Nyssenus, oratione *De Baptismo*. Illi sane ante baptismum, utpote in peccato originali existentes et gratia Dei destituti, multa peccata committebant. Qui vero pueri baptizati erant, jam adulti multa peccata saltem venialia admiserunt. Loquitur enim Christianis adultis. Quare vere assertit omnes peccavisse in præterito, quia vult monere eos, ut deinceps in futuro, utpote jam renati in Christo, a peccatis studiose caveant; unde mox initio cap. II, subdit: « Filii mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis amplius. »

MENDACEM FACIMUS EUM (quia Deus in Scripturis assertit omnes homines esse peccatores, nec vivere sine peccato, ut *Eccles.* III, 21; *Proverb.* XXIV, 16; *Psal.* CXLII, 2; *Jacobi* III, 2, et alibi. Et docet nos orare quotidie: « Dimitte nobis debita nostra. » Quocirca) VERBUM EIUS NON MANET IN NOBIS, — *q. d.* Non intelligimus, non amplectimur, non retinemus veram ejus doctrinam, aut certe ejus obliviscimur; non credimus Scripturis et verbo Dei, quod assertit omnes obnoxios esse peccato, sed illud, ipsumque Deum facimus mendacem. Ita Clemens, Didymus, Cajetanus, Dionysius et Cætharinus. Aliter Glossa: « Verbum Dei, » inquit, id est Christus per quem fit remissio peccatorum, non manet in nobis, utpote incredulis et superbis, quia evertimus redemptionis Christi mysterium, dicimusque nos utpote justos ipso redemptore non eguisse, nec egere. Aut « verbum » quod locutus est Deus *Eccles.* III, 20: « Quanto magnus es, humilia te in omnibus, » non manet in nobis, quia ejus contrarium facimus; cum enim simus parvi et peccatores, volumus esse magni et imprecabiles.